

tette őket; ha pedig elkerülhetetlen, akkor miért mindig csak utólag bizonyul annak?” (42., vö. 43., 87., 168., 232. Az utolsó kérdés talán azzal is összefügg, hogy párhuzamosan a szereplők belebonnyolódásával „a hazugságok szövédékebe” – vö. pl. 117–119. – ez részévé válik igaz történetüknek, a tévedés is – éppúgy, mint a képzelet munkája – „óhatatlanul bele fog ivódni a valóság szövetébe” – 173. Így lehet például a várost lélektől átjárt testnek tekintő elképzelés – 8–12., 181., 210. – a regény egyik fontos [ön]értelmező trópusa.)

A történelem kérdése – bár nem a regény műfajában – már korábban fölvetődött Márton László pályáján: *A nagyra-*

törővel (1994). A *Jacob Wunschwitz igaz története* valószínűleg nem csupán átveszi, de tovább is gondolja a szomorújáték válaszait. Azonban – visszautalva írásom elejére – az irodalomtörténeti elemzés feladata lesz nem csupán az életmű szakaszolhatóságának problémáját mérlegelni, hanem azt is megfontolni, miképp és mennyiben módosítja, befolyásolja a *Wunschwitz az Atkelés*, a korai művek olvasását. Mindent összevéve annyi mégis bizonyosnak látszik számomra, hogy e regénnyel jelentős könyvet vehet kézbe az olvasó.

Bengi László

